

Sziji Ferenc a 2014-ben megjelent *Agyag és kátrány* című verseskötet után ezúttal prózakötettel, mégpedig – a fülszöveg ígérete szerint – realista regénnyel jelentkezik. Habár az *Agyag és kátrány* már műneméből fakadóan egészen más tétellel íródott, azt a szürkés-pasz-tell, erősen anyagi természetű világot, melynek díszleteit az elhagyatott iparterületek és a használaton kívüli vasútállomások adják, mégsem érezzük túl távolinak a *Növényolimpiáétól*. A látás fenomenológiáját, a

Mizsur Dániel 55

OXIGÉNHIÁNY: MAGYAR NÖVÉNY-HATÁROZÓ

Sziji Ferenc: *Növényolimpia*

különbéféle állapotok, fények kíméletlen és statikus rögzítését felváltja az én-elbeszélő valódi célállomás nélküli belső utazása, a tűpontos versmondatok az indaként tekeredő-csavarodó, folyamatos szintváltásokat mutató prózamondatok. Attól még, hogy a *Növényolimpia* úgymond visszavezet az emberi világba, nem lesz kevésbé levegőtlen Sziji legújabb kötete.

A fülszöveg nagy realista regényt ígér, ám a *Növényolimpia* története nehezen rekonstruálható – ami rögzíthető, visszatérő mozzanata a kötet elbeszéléseinek, hogy az én-elbeszélő különféle homályos ügyekbe keveredik, vagy éppen menekül valaki vagy valami elől. Hol távoli rokona, Aranka férjének csontjaival a bevásárlószatyrában, az újratemetés ügyével vetődik kórházakba, irodákba, hol nehezen követhető pénzügyi üzemek alkotják az elbeszélések sajátos hátterét. A kormányfőtanácsos zsebbe ígér pénzt új budapesti turisztikai célpont tervének megvalósításáért, de hogy a főhős hogyan válik érintetté ebben a feketeágazatban, az ugyanúgy nem egészen világos, mint hogy mit keresnek nála voltaképp Aranka megboldogult férjének földi maradványai. Abban sem lehetünk egészen bizonyosak, hogy mindez valójában megtörténik – egyik ügynek sincs eleje, se vége, oka vagy megoldása, alakok tűnnek fel és el. Minden vagy igaz, vagy nem, vagy megtörtént, vagy nem: „emelem el lassan a szemem lassan a Teknokol Karc síról, fel a fejünk fölött, fák lombjai között hirtelen megszólaló hangszóróra, amely azt harsogja öblös, már-már érthetetlen hangon, hogy valami Zolika, három- vagy nyolcéves, keresi a szüleit vagy a tűzoltókat, nem, mégiscsak a szüleit, mint a megismételt bemondásból kiderül, és nem Zolika, hanem Olivér, de az is lehet, hogy két gyerekről van szó, hiszen korábban már bementék, hogy csak a mai napon már tíz gyerek elveszett, és legyünk óvatosak, mert olyan eset is előfordult, hogy valakik be akartak tuszkolni egy gyereket egy zsákba vagy egy fekete furgonba, de hogy melyikbe, azt még nem sikerült kideríteni,

se azt, hogy igaz-e.” A fel-feltűnő alakok kiléte is bizonytalan: „azt sem tudom az illetőről, hogy valóban az-e, akinek kiadja magát, mert lehet gondolni, hogy az idő, az alkohol és a kicsapongó életmód senki felett nem repül el nyomtalanul, de hát az embernek minden hányattatás közepette is
56 valamiben mégiscsak ugyanannak kell maradnia”. Az identitás-azonosság nem tárgya azonban a *Növényolimpiának*, kívül esik hatókörén – ebben a világba kizárólag egyazon minta alapján kivágott alakok tűnhetnek csak fel: rés, kivezető ösvény nem nyílik, nem nyílhat ebből a zártra alkotott világból, amelyből jóformán csak disszidálni lehet.

Egyetlen forrás ismert előttünk: az én-elbeszélő meg-megszakított paranoid, ironikus és helyenként teljesen abszurd nagymonológja, melyet nem címez igazából senkinek („Hozzám ne beszéljenek, én se szólok senkihez.”), csak hangzik, formálódik, mintha maga a szó sem lenne valóságos. Mindez persze nem függetleníthető az alkoholtól, az elbeszélő mindig és mindenhol iszik – annak ellenére, hogy az alkohol gőzében kavarnak gondolatai, mondatai tiszták és határozottak. A *Felgyorsult munkálatokban* a pénzestáska mélyéről előkerülő nyúl kérdez vissza: „És akkor mi van?” A kötetnyitó elbeszélés hiányzik, csak a címet olvashatjuk: *Álomszerű tisztánlátás*.

A söntéspult, a kocsmái könyöklő, zárt, fullasztó kórházi és irodai terek a *Növényolimpia* elbeszéléseinek színhelyei. Tipikus Kádár-kori színterek. Nem állítanám azonban, hogy az elbeszélések jelene az államszocializmus időszaka lenne. Feltehetőleg túl vagyunk a rendszerváltáson, de azután mintha megállt volna az idő, a kisember alkoholizmusa és a ragadós szervilizmus felől éppen csak a kommunista hatalom tűnt el, annak karakterei, megalomán elképzelései és formalinba áztatott világa azonban nem. Az államellenes izgatás még mindig valós veszély. Hiába tűnnek el a tankok, és hiába lesz Tanácsból önkormányzat, ha a kormány(tanácsos)urak emberi olimpia helyett növényolimpiát szándékoznak rendezni, és zsebbe fizetnek olyan ócska és nagyzoló épületek ötleteiért, amelyeket felépíteni fel tudnak, fenntartani már annál kevésbé.

Ami Párizsnak az Eiffel-torony, Koppenhágának a kis hableány szobra, az a majdani növényolimpia helyszínének, Budapestnek az óriás törpe – ez a főhős nagy ötlete, egy óriás törpe a Svábhegy tetejére, benne állandó kiállítással, mi másról, mint a magyarok nagy találmányairól. Az ötlet persze még nem egészen kidolgozott, a törpe szabadon kicserélhető a non-stop kivilágított Miskahuszárra, vagy egy húszméteres golyóstollszoborra: „Vagy mindegy, csak jó nagy legyen, egy kakukkos óra, de lehet turul is, negyedóránként és minden egész órában gőzduda, Búvár Kund, Dugovics Titusz, Rózsa Sándor, fokhagyma, paprika, Sobri Jóska, mi van még? Köcsögduda, cifraszőr, matyóhímezés, szürke marha, az a lényeg, hogy másnak ne legyen”. Félreérthetetlen Szijj iróniája: egy magát újradefiniálni, múltjától elszakadni képtelen nemzet

hamis önképének méltó szimbóluma a svábhegyi óriás törpe. A főhős tétel-szerűen bőfögi vissza a magyarság mindazon sztereotípiáit, kiüresedett mítoszait, amelyek már réges-rég képtelenek identifikálni ezt a kulturális közösséget, mégis körömszakadtáig ragaszkodik hozzájuk, mint például ezzel a – valóságot ismerve – nem is olyan abszurd, egyszerre 57 megalomán, kisszerű és avított ötlettel. De ha az óriás törpe mégsem épülne meg, a nemzet ópiumának ott van a „növényfesztivál, vagy hogy hívják, világbajnokság”, a növényolimpia, ahol végre megmutathatja az ország, mire képes összefogás terén. Annak ellenére, hogy a kötet alakjai visszatérően hivatkoznak az egyelőre csak gondolat formájában létező eseményre, mégsem tudunk meg többet, mint hogy létezik egy ilyen terv a kormányfőtanácsos urak körében. A növényolimpia így sajnos a kötet kiaknázatlan lehetősége, hiszen méltó ahhoz, hogy az óriás törpék, a húszméteres golyóstollak bagatell sorába illeszkedve tovább gazdagítsa a kötet abszurd világát.

A növényolimpia kezdetben csak háttéresemény, majd az elbeszélő főhős a második egységtől (*Közjátékok*) elkezdti önmagára vonatkoztatni a növénylét életteni jellegzetességeit, a növénytan nyelve alkalmassá válik egzisztenciális helyzetének leírására. Annak ellenére, hogy homályos pénzügyi ügyletei az emberek közé sodorják, „eleven automataként” a külvilággal (biológiai környezet) csak minimálisan érintkezik, világának emberi viszonylatait a „létezés legminimálisabb szintjére”, biológiai szükségszerűségekre redukálja. A másik, az az organikus pokol: „A növény viszont nem mehet el, túrnie kell, hogy a másik ott lihegjen a nyakán, fújtasson, ráleheljen, hogy szinte megfojtsa őt, vagy egyáltalán, hogy csak úgy ott legyen az a másik, egy másik ugyanolyan vagy teljesen másfajta, és nehéz eldönteni, hogy melyik a rosszabb, az-e, amelyik ugyanarra a tápanyagra, fényre, oxigénre pályázik, vagy amelyik kiszámíthatatlanul viselkedik, és nem tudni, mitől nő, mitől védi meg, még védekezni sem lehet.” A biológiai diverzitás mintái, Tündi, Aranka, Váber Laci, Teknokol Karcsi, a kötet alakjai, őshonos biodíszletei alkotják a fotoszintézis életteni körülményei közt vegetáló főhős biológiai szomszédságát, a többi növényt, amelyektől függetleníteni kell önmagát („nem vagyok másokra utalva, nem vagyok én egy gomba vagy páfrány”), akiket csak gyűlölni lehet. Mindez azonban nem a biohumanoid főhős értékítélete, a *Növényolimpia* alakjai valóban úgy léteznek, mintha csak biológiai-fizikai szükségszerűségek irányítanák őket. Statiszták térülnek-fordulnak egy forgószínpadon, Tündi Váber Laci szeretője lesz, de nem választásból, hanem mintha csak melléfújta volna a szél, mint a virágport: soha nem tudni azonban, hogy egy őshonos növényfaj hogyan is került immáron természetes élőhelyére, zsebpszokként, köröm alatt, avagy esetleg

valamelyik nagyobb légáramlattal érkezett-e oda, véletlenül. A növényi létezés a főhős egyfajta szabadság-lehetőségeként is értelmezhető, az állati-emberi világ körforgásából való kilépésként, a társadalmi érintkezéstől való radikális elzárkózás megvalósulásaként: „De nekem [...] mindegy, 58 mert én egy növény vagyok, én a halálról előre nem gondolok semmit, én csak úgy elvagyok, amíg lehet, vegetálok, nézelődöm közömbösen, elnézem ezt az állati nyüzsgést, a szüntelen szerzésnek, gyűjtögetésnek, vadászásnak, rablásnak, harapásnak, rágásnak, evésnek, emésztésnek és ürítkezésnek ezt a kavalkádját.” Igaz, valódi felszabadulást aligha jelent a „nyersanyag be, melléktermék ki” bioritmus.

Növénytani határozó, társadalmi karikatúra, abszurd vagy realista elbeszélés-gyűjtemény – nehezen eldönthető, hogy mi is valójában a *Növényo-limpia*. Annak ellenére, hogy ismerjük ügyleteit, alakjait és utalásait, politikai-társadalmi térképének koordinátáit, nem látni, hol lennének ennek a világnap az alapjai. Ez nagyban az alkoholgőzben vegetáló főhős narrációjának köszönhető, a racionalitás nyomait felmutató, de végeláthatatlan, fogódzók nélküli nagymonológja nem vezet (ki) sehová. Zárt világa minden irányban zárt, az olvasó felé leginkább. Szíjj elbeszélő nyelvének sajátos világteremtő ereje vitathatatlan, de a fragmentált szerkezet, az alakok volta-képpen láthatatlansága egyáltalán nem könnyíti meg az olvasó helyzetét. Az oxigénhiányos társadalmi valóság ábrázolását folyamatos oxigénhiányos állapotban olvassuk. Háromszázhuszonnyolc oldalon előbb-utóbb elfogy a levegő. (*Magvető, Bp. 2017*)